

ÚJ KÖNYVEK

A fejlődés közgazdaságtana, avagy a közgazdaságtan fejlődése?

Gerald M. Meier – Joseph E. Stiglitz, szerk.:
Frontiers of Development Economics. The Future in Perspective.

Az Oxford University Press és a Világbank közös kiadása,

Oxford – Washington, 2001, 564 o.

Az évezredforduló kiváló alkalmat nyújtott arra, hogy az egyik legfiatalabb és egyben társadalmilag legbefolyásosabb tudományok képviselői eltöprengjenek azon, mi is a közgazdaságtan, mi végre van a világon, jutott-e általa előbbre a világ, s merre halad majd a 21. században. S rágódva azokra a neofita túlbuzgó hangokra, amelyek a hazai oktatási reform szemszögéből értékelik az egész világot, a globálisan vezető folyóiratok meghatározó elemzői korántsem látják oly egyértelműen a tudományok mibenlétét és vívmányait, mint akik egy-egy nagy nyugati egyetem makro-, mikro-, nemzetközi vagy ökonometriai tankönyvében a világ bölcsességének összegzését vélik fölfedezni (a többi meg amúgy is az ördögtől való). A közgazdaságtan újításainak mibenlétét és hasznát vizsgáló *William Baumol* (2000) és *David Colander* (2000) kételkedő hangvétele, csakhogy mint a közgazdaságtan szuper-társadalomtudomány voltát hangoztató chicagói *Edward Lazear* (2000) kissé diadalittas elemzése egyaránt túlmutat a „mi a legmegfelelőbb tankönyv”, mi az „egyedül üdvözítő tudományos álláspont” és a „ki a megfellebbezhetetlen tekintély” témakörében több mint egy évtizede folyó, de kifogyhatatlannak bizonyuló eszmecseréken. S egy olyan országban, ahol a kutatásra – köztük a közgazdasági kutatásra – fordított valódi ráfordításokat még utólagosan sem lehet megbízhatóan megállapítani (*Szentes*, 2002), bizony csekély eligazítást ad neofitáink kedvenc mondása: amiről nem tudsz számszerűen nyilatkozni, arról jobb nem is beszélni.

Az oxfordi kiadónál megjelent reprezentatív kötetben a gazdasági növekedés és a fejlődés kérdésének Nobel-díjas (és „csak” iskolateremtőnek bizonyult) művelői, valamint világgazdasági kérdések meghatározó szaktekintélyei fejtik ki a nézeteiket arról, hogy mennyire és miben jutottunk közelebb az elmúlt fél évszázad során a fejlődés és az elmaradottság rejtélyeinek megfejtéséhez, ezen belül mennyire bizonyult sikeresnek a közgazdaságtan főáramú, illetve alternatív, radikális megközelítése, illetve hogyan alakult át a fejlődést legátfogóbban vizsgáló és befolyásoló nemzetközi pénzügyi intézmények gondolatvilága. Ez utóbbira jó példa a Világbank vezető közgazdászának, *Nick Stern*nek az előszóiban kifejtett nézete, mely szerint a fejlődés semmiképp sem azonosítható pusztán a jövedelem-szinttel: az egészségügyi, az oktatási mutatók, a választási szabadság (köztük az életmód megválasztásának szabadsága) is a fejlődési mutatói közé sorolandók (VIII. o.)

A kötet egyik szerkesztője, a standfordi egyetem professzora, *Gerard Meier* az elmúlt évtized legnagyobb hatású tankönyvírója. *Leading Issues in Development Economics* című tankönyve a 60-as évek első harmada óta vagy hét kiadást élt meg, s a benne összegyűjtött írások, tény- és érvanyag mindig jó mutatója volt e „szűkebb szakterület” sokszínűségének. E kötetbe fölvetett két önreflektív írása közül az elsőben azt fejtegeti, hogy a centrum–periféria kategóriákban történő gondolkodásnak inkább érzelmi okai lehetnek, hisz szilárd empirikus alátámasztást sosem nyert, mégis évtizedeken át uralta az elmaradottságról és a fejlődésről szóló írásokat (6. o.). A fejlődés-gazdaságtan régi és új nemzedékéről szóló átfogó írásában végigköveti, hogyan adja át a nem kapitalista, független, öntörvényű fejlődés romantikus forradalmi követelése a helyet a standard közgazdasági elemzésnek előbb a fejlődő országok elemzésében, utóbb ezek gazdaságpolitikájában is. Ugyanakkor tanulmánya záró részében (24–35. o.) egy jó tucat kérdést mutat be, mint olyanokat, amelyekre a közkeletű elmélet nem adott még a szegényebb országokban közvetlenül alkalmazható válaszokat. Ezek közé tartozik a növekedés mechanizmusának és beindulásának mikéntje, a növekedés és a jövedelemelosztás viszonya, az a kérdés, hogy miként jönnek létre (mennyiben hozhatók létre állami aktszal) a „helyes” intézmények, amelyek az újabb irodalom „jó kormányzást” követelő ajánlásait meg tudják valósítani. *Meier* kiemeli: a közgazdaságtan politikatudományi területre történt exportja, a racionális választás elmélete önmagában nem tudja a sikeres reformpolitikát megalapozni (hiszen főleg a kudarcok magyarázatában bizonyult eredményesnek). Minél inkább elismerjük az intézmények központi szerepét a fejlődésben, annál inkább nélkülözhetetlen más társadalomtudományok felismeréseinek az alkalmazása is (38–39.o.).

Irma Adelman, a Berkeley Egyetem professzora e követelményt mintha túlságosan is megfogadta volna, mert írásában főként a formális növekedési eljárások gazdaságpolitikai alkalmazását bírálja. A formális elemzéssel természetesen együtt járó redukcionizmus és a komparatív statika számára a megengedhetetlen leegyszerűsítések forrásának bizonyult, amiért a számszerűsíthető eredmények nem kárpótolnak. Nagy ívű történelmi áttekintésében a formális megközelítést azzal vádolja, hogy a KISS (keep it simple, stupid = fogd primitívra, ostoba) alapelv jegyében egyetlen magyarázó tényezőre próbálja a fejlődést visszavezetni: hol a fizikai tőkeberuházásra, hol a téves arányokra, hol a kormányzati hiperaktivitásra, hol az emberi tőkére, hol meg a nem hatékony kormányzásra (105–116. o.). Különösen félrevívőnek tekinti mindazokat a kísérleteket, amelyek a fejlődést egyetlen mutató – például az egy főre jutó GDP, vagy az egy dollár napi jövedelem alatti lakosság aránya – révén próbálják mérni. *Adelman* – mint általában heterodox és a radikális elemző – igen szellemes bírálatot fejt ki, amit azután igen sovány javaslati rész követ (például annak kiemelése, hogy az induló feltételek nem közömbösek, 126. o.). Sőt, ha írását egybevetjük a kötet másik szerkesztője, a 2001-ben Nobel-díjjal jutalmazott *Joseph Stiglitz* és *Karla Hoff* jegyezte *A modern közgazdaságtan és a fejlődés* című fejezetben előadottakkal (389–459. o.), akkor szembesülhetünk azzal a ténnyel is, hogy nem kell neoprimitív vulgárközgazdásznak lennie valakinek ahhoz, hogy mennyiségorientált, a formalizált eljárásokra támaszkodó elemzésekkel éljen és gazdaságpolitikailag releváns is maradjon. Más szóval a formalizmus kárhóztatásával – mint annyiszor – ismét képzelt ellenfél ellenében folytattak le egy játszmát.

Stiglitz és *Hoff* fölfogásában a fejlődés főképp szervezeti változásokhoz köthető, így pedig az alapkérdéssé az információ gazdaságtana, a koordináció zavara és az intézményi teljesítőképesség hármasa válik. Ebben az összefüggésben – a hagyományos növekedési elmélet művelőivel vitázva – kiemelik: az információ áramlása és a szerződések kikényszeríthetősége legalább olyan fontos a növekedés fenntarthatósága szempontjából, mint a technológia változása. Külön is kiemelik: az evolutív közgazdaságtan félre-

vívó, leegyszerűsítő értelmezése lenne, ha valaki úgy vélné, mindig és mindenütt az életképebb, a teljesítőképebb mutánsok maradnának fenn, hiszen az efféle teológia érvényesülésére sincs empirikus bizonyíték (annál több az ellenpélda). Az élenjáró műszaki megoldások gyakorta koordinációs és információs zavarok miatt nem terjednek el a tökéletlen piacú országokban, így a K+F ráfordítások vagy a technológiaiimport gyakorlati hozadéka csekély marad. Érdekes formális levezetéssel mutatják be, hogy a korruptióellenes föllépés, a tisztességes magatartás törvényi és társadalmi betartatása növekedésgyorsító hatású. A neoklasszikus megközelítésből kizárt két tényező az intézmények minősége szempontjából, sőt azt nagyobb mértékben meghatározhatja, mint a közkeletű elméletekben modellezett tőke, munka és más „fundamentumok” (426. o.).

Ravi Kanbbur és Lynn Squire tanulmánya a szegénységgel kapcsolatos gondolkodás fél évszázados változásait mutatja be. A tanulmány behatóan érvel amellett, hogy a szegénység nem pusztán jövedelemhiány, sőt ekkénti fölfogása félrevisz: a nyitottság és a választás esélyének hiánya, a növekedésben való részvétel vagy hiánya, a szabadságjogok – köztük a nő méltósághoz kötődőek – érvényesülése vagy kulturális/vallási különösségre hivatkozó korlátozásuk, a termelési tényezőkhöz – mindenekelőtt a földhöz és a vízhez – történő hozzáférés lehetősége legalább ilyen fontos (194–195. o.). A szegénység végső oka fölfogásukban a jövedelemvesztés nagy kockázata, a tulajdon biztonságának és a politikai beleszólási lehetőségek hiánya, valamint az ezekből adódó általános bizonytalanság: ekkor a kis kockázatú, kis hasznú, rövid távú ügyletek értelmét látják csak be tömegesen, ami az alacsony szintű egyensúly állandósulására vezet (204–210. o.). A tanulmány javaslati részében a szegények társadalmi bevonására, az önszervező mechanizmusok – így a csoportos hitelezésben használt közös felelősség – elterjesztésére irányuló fölvetések veszik át a korábbi időszak minden kérdésére „több állami pénzt és beavatkozást” gondolatainak helyét.

Nicholas Craft, a London School of Economics gazdaságtörténész (néhány kommentátor szerint történeti közgazdász) professzora a fejlődéstudomány forradalmi konzervatív átértékelését adja, leszámolva a nagy ívű áttekintések olyan meghatározó személyiségeivel, mint *Kondratieff*, *Rostow* vagy éppen *Gerschenkron*. Érvelése szerint a legtöbb „nagy elmélet” bizonyos perdöntő részletek elkenésére, esetenként tudatos mellőzésére épült. Például az ipari forradalom Angliájában nem figyelhető meg a „takeoff”-nak nevezett, sűrített föllendülési szakasz, nem figyelhető meg a vezető szektorok húzó szerepe, nem igazolható a beruházási arány megkétszereződésének közkeletű hipotézise sem (313. o.)¹

A fölzárkózás okainak és tényezőinek elemzésében – *North* és *Abramowitz* elemzéseit követve – a szerző a társadalmi tőke és a társadalmi képességek meghatározó voltát emeli ki: ezek döntenek ugyanis el, hogy azonos mérvű megtakarítás, vagy hogy ugyanazon műszaki újítás megjelenése milyen széles körben vált ki kedvező gazdasági hatásokat. Az asszimilációs képesség jellemzően nem a tényezőarányok függvénye, és nem is jellemezhető egyetlen számmal; az ehhez szükséges külső gazdaságosságot és szabályrendet az erős, de korlátozott kormányzat biztosíthatja (317–318. o.).

A kötet záró fejezetében a szakma nagy öregjei és meghatározó személyiségei fejtik ki egymással is polemizáló nézeteiket: *Hans Singertől Robert Solowig, Arnold Harbergertől Paul Streetenig* terjedő körben, egy oldaltól 25 oldalig terjedő hosszúságban. A hozzászólások közös vonása az ideologikus megközelítés hiánya, a formális megközelítések eredményeinek magától értetődő alkalmazása, ugyanakkor a szemléleti

¹ Az egyes tévedéseknek – ismétlés révén – tudományos axiómákká válása nem pusztán a közgazdaságtan sajátja; az e tekintetben bombabiztos kemény ókortudomány sem áll jobban, mint erről egy nemrég megjelent kötetben az ELTE és a DE professzora beszámolt (*Németh*, 2002.).

és gazdaságpolitikai alapállások sokszínűsége. A fenti válogatás talán igazolhatja: ez a kötet a világ mai közgazdasági gondolatkinccsének különösen jó összegző válogatása. Épp a sokszínűsége melletti elkötelezettsége, az új eredmények kisajátíthatatlanságának szemléletes bizonyítása, az „egyetlen helyes álláspont (tankönyv) módszer” iránti vonzódás képtelenségének bizonyítása okán e könyvnek helye van minden olyan egyetemi könyvtárban, amely intézmény a közgazdaságtant nem csak a deklarációk szintjén kívánja világszínvonalon művelni – és persze oktatni.

Csaba László

Hivatkozások

- Baumol, William J.* [2000]: What Marshall didn't know: on the twentieth century contributions to economics. *The Quarterly Journal of Economics*, 115. évf. 1. sz., 1–44. o.
- Colander, David* [2000]: New millennium economics: how did it get this way and what way is it? *The Journal of Economic Perspectives*, 14. évf. 1. sz. 121–132. o.
- Lazear, Edward P.* [2000]: Economic imperialism. *The Quarterly Journal of Economics*, 115. évf. 1. sz. 99–146. o.
- Németh György* [2002]: Karthágó és a só. Budapest, Korona Könyvkiadó.
- Szentes Tamás* [2002]: Néhány gondolat a „humán tőkére” és a tudományos kutatásokra fordított költségek kérdéséhez. *Magyar Tudomány, Új folyam.*, 47. kötet, 5. sz. 636–647. o.

Csaba László, a CEU, a DE és a BKÁE egyetemi tanára.